

«Monogràfic sobre Vicent Andrés Estellés», *Reduccions. Revista de poesia* (publicació trimestral), número 98/99, Universitat de Vic, 2011, ISSN 0214-8846.

En els últims anys ha aflorat un important nombre d'estudis sobre la poesia de l'escriptor valencià Vicent Andrés Estellés (1924-1993). A mesura que s'ha anat digerint i difonent la seua poesia, els estudiosos de la matèria han aportat anàlisis, visions i reflexions al voltant de la seua obra poètica i també periodística. Poemaris concrets, com l'emblemàtic *Llibre de Meravelles*, *Horacianes* o *El gran foc dels garbons* i darrerament el *Mural del País Valencià*, han estat objecte d'anàlisis descriptives, lexicosemàntiques, genèriques, contrastives, intertextuals, traductològiques, historicistes, etc. que han omplert planes i planes d'estudi literari.

La revista *Reduccions* ha dedicat el seu darrer monogràfic a l'autor de Burjassot, amb la coordinació del poeta i professor Lluís Roda. Recull articles dels principals estudiosos estellesians, així com d'altres teòrics de la literatura catalana, tot oferint compendiosament les reflexions més recents sobre la poesia del burjassotí. Aquest volum generós, de 326 pàgines, es divideix en dos blocs: «Textos», miscel·lània de poemes de diversos autors (pp. 10-61), i el dossier monogràfic «Estudis i comentaris» (pp. 63-326). La segona part, l'ha coordinada Lluís Roda, el qual ha inclòs tres contribucions pròpies: la introducció al monogràfic, un article extens («Vicent Andrés Estellés: un poeta universal») i, com a colofó, una proposta d'abreviatures per als títols de tots els poemaris del burjassotí que respon a l'intent de creació d'un estàndard per a referir-se a cadascun dels seus més de cent cinquanta poemaris.

En la breu introducció als estudis sobre la lírica estellesiana, Lluís Roda reivindicava el dret de Vicent Andrés Estellés a figurar entre els grans poetes dins del cànon de la literatura més enllà de les fronteres lingüístiques catalanòfones. De fet, aquest volum vol contribuir justament a l'estudi i la divulgació de la poesia d'aquest gran autor valencià. El primer dels estudis, amb el títol «A mamar, tots els versos: Estellés dit de nou», el signen Lluís Calvo i Jordi Valls. Aquests dos autors encasellen Estellés

entre els poetes intempestius, és a dir, aquells «que consideren que cal parlar de tot allò de què no es parla mai» (p. 68). Així, ressegueixen la seua obra, palesen la creativitat ingent del poeta i fan compendi de certs trets temàtics com ara la vindicació de la lírica que tracta d'allò socialment inadmissible, l'absorció voraginosa de tota mena d'influències, i el sexe i la mort més aparentment col·loquials.

Amb la lucidesa analítica que el caracteritza, Francesc Parcerisas ens presenta «La paradoxa del tot. Una lectura de Vicent Andrés Estellés», que continua amb el tema de la compulsivitat i l'omnipresència del dir estellesià, i fa ostentació —en el bon sentit de la paraula— d'unes armes analítiques d'allò més esmolades que provenen de la teoria literària i de la filosofia. Parcerisas analitza la lírica estellesiana com un «escriure per descobrir», un «subterfugi poètic» que es converteix en el «museu antimuseu» estellesià on tot cap i on tot val, a partir del qual Estellés transforma el lector en *flâneur* d'aquesta realitat seua tan característica.

Lluís Roda torna en el tercer estudi («Vicent Andrés Estellés: un poeta universal») per a reflexionar sobre l'edició de l'obra estellesiana, que sovint ha estat caòtica, amb poemes publicats en dos o més poemaris o reculls que han estat editats separatament de manera arbitrària. El màxim exponent d'aqueix caos editorial es troba en l'edició dels deu volums d'*Obras Completes*, la qual no segueix un criteri cronològic raonable. En definitiva, Roda es proposa aportar el seu granet d'arena a l'ordenació lògica de l'obra extensíssima del burjassotí. Com hem indicat, Roda reprèn el seu propòsit en el darrer dels capítols d'aquest volum («Corpus poètic de Vicent Andrés Estellés»), que és una proposta d'abreviatures dels títols de tots els poemaris d'Estellés publicats, que apareixen ordenats alfabèticament i amb un apartat final per al *Mural del País Valencià*. Un total de 191 poemaris. Caldrà veure si d'ara endavant s'adopta o no aquesta nomenclatura per part dels diferents estudiosos de l'autor, fet que seria molt interessant i pràctic.

Pere Ballart («Entre l'èpica i la lírica. la narrativitat de Vicent Andrés Estellés») reflexiona amb una gran acuitat sobre la narrativitat de la lírica estellesiana com un element atípic pel que fa als canons poètics més convencionals, postulats, per exemple, per un simbolista com Paul Valéry a *El cementiri marí*. El binomi èpica/lírica, *kairós/krónos* o poesia narrativa/poesia apostrofica són usats per Ballart a l'hora d'exemplificar el dilema provocat per la confusió entre el gènere i la tipologia textual. Ballart comenta també alguns trets de l'estil estellesià com l'ús preferent de l'imperfet i de la conjunció copulativa.

En «Vicent Andrés Estellés, o l'atenció a l'infraordinari», Enric Bou recupera el concepte *infra-ordinaire* que l'escriptor francès Georges Perec usava per a fer referència als elements de la realitat més propera que creia interessants i mereixedors d'estudi, per tal de reflexionar al voltant del concepte de quotidianitat en la poesia d'Estellés. Bou distingeix tres dimensions de l'espai de la quotidianitat en Estellés: l'oxímoron amor/mort, el menjar i les escatologies, i l'escriptura autoreflexiva. Per acabar, reformula la ja coneguda expressió fusteriana que considera Estellés com «un poeta de realitats» i el converteix en «un poeta d'infrarealitats» que va fer l'autoretrat de la vida quotidiana d'un poble mediterrani.

Jaume Pérez Montaner és l'autor de l'article «De Garcilaso a Ausiàs March: sobre alguns dels primers poemes de Vicent Andrés Estellés». Montaner considera que la poesia estellesiana assoleix la mesura justa entre llenguatge planer i poesia culta. A més a més, recupera la teoria de les tres crisis poètiques de Harold Bloom (relacionades amb la sinèdoque, la metonímia i la metalepsi) per aplicar-les —de manera un poc forçada— a la trajectòria lírica de l'autor de Burjassot. Després d'un recorregut exhaustiu a través d'alguns poemaris, Montaner sintetitza l'estil estellesià mitjançant l'afirmació següent: «l'Estellés és un Ausiàs March empeltat de Bernat i Baldoví, o, si es vol; al contrari, un Bernat i Baldoví empeltat d'Ausiàs March». Aquest capítol tanca un bloc centrat en la característica d'Estellés com a poeta que té la necessitat i «la voluntat d'abastar la totalitat» del seu món a través de la dicció poètica.

Hi ha un segon bloc, format per tres estudis, dedicat al poemari en castellà *Primera soledad*. No deixa de ser curiós i atzarós com un poemari que havia estat generalment ignorat per la crítica, és ara triplement analitzat. Andreu Galan («*Nadie puede saber lo que esto significa*») proposa una lectura de *Primera soledad* com a poemari clau per a desxifrar certs indicis que apareixen en el poemari «Coral romput», sobretot pel que fa al tercer poema/secció. En «Vicent Andrés Estellés: el substrat religiós de *Primera soledad*», Antoni Ferrer analitza de manera creativa, i poema per poema, els elements llegibles en clau metafòrica cristiana. Així, Ferrer troba en aquest poemari almenys tres constants genuïnament cristianes com són «la concepció d'un Déu proper al sofriment dels humiliats i dels vençuts», el sentit biològic de la resurrecció i «l'exigència radical d'un cel nou i d'una terra nova». És a dir, que Antoni Ferrer llegeix en clau religiosa l'existencialisme metafísic de *Primera soledad*. Com ja havia apuntat Galan, i hi estarà d'acord Salvador, s'entén l'escriptura de *Primera soledad*, immediatament després de la mort de la filla, com un exercici de purga per tal de superar el trauma tan fort que suposa per al poeta la mort de la seua primera filla.

Vicent Salvador («Paraula poètica i cultura de la mort en la poesia de Vicent Andrés Estellés») reflexiona al voltant de la procedència de certes imatges metafòriques i metonímiques de la mort, que és un dels eixos temàtics estellesians. Entre aquestes imatges líriques projectades, destaquem la personificació de la mort, la fabulació romàntica d'observar la pròpia mort, la projecció de l'autor sobre els seus predecessors literaris imaginant les morts d'aquests. També la mort vestida de religiositat i gravetat per oposició a la mort en minúscules, laica i, fins i tot, humorística. Després, se centra en el poemari en castellà *Primera soledad*, i en destaca el to conversacional i l'ús efectista d'unitats fraseològiques sovint subvertides a la manera com ho féu Blas de Otero. Fins i tot apunta certes imatges susceptibles de ser analitzades fecundament a partir de les teories de la psicoanàlisi (com ara el cas del pare que engendra el nadó mort).

Amb el capítol d'Amador Calvo («Jocs intertextuals i interdisciplinarietat en l'obra poètica de Vicent Andrés Estellés») s'enceta el darrer bloc analític, articular al voltant del concepte d'intertextualitat. Amador Calvo és, sens dubte, el més indicat per a emprendre aquesta anàlisi, ja que compta amb el bagatge que li aporta la seua tesi doctoral «Le référentiel et l'intertextualité dans l'oeuvre poétique de Vicent Andrés Estellés». Per a aquest article, Calvo recupera algunes reflexions sobre els jocs intertextuals en poemaris com ara *Testimoni d'Horaci*, *L'enganxat coneix*, *Hamburg* o *Exili d'Ovidi*. L'autor conclou que aquest discurs polimòrfic amb què es construeixen molts dels poemaris estellesians, on el desfasament cronològic, geogràfic i lingüístic és constant, queda superat pel missatge comú de l'obra d'art, creada a partir d'una concepció de l'art oberta a tots.

«A propòsit dels clàssics a *Horacianes*», de Ferran Ferrando, és un text en el qual l'autor reivindica la seua pròpia lectura d'*Horacianes* (objecte de la seua tesi doctoral), la qual divergeix en alguns punts de la d'Amador Calvo. Ferrando s'oposa a la visió polititzada dels poemaris estellesians amb ressonàncies grecollatines (el valor d'Estellés com a creador de la mitologia identitària valenciana) i reivindica el reconeixement de la qualitat de la poesia mateixa. El següent article també tracta la intertextualitat. «Erudició, visceralitat i experiència comuna: les *Horacianes* i *L'exili d'Ovidi* de Vicent Andrés Estellés», de Dominic Keown, consisteix en una anàlisi de caire psicoanalític dels poemaris *Horacianes* i *L'exili d'Ovidi*. Keown compararà els aspectes escandalitzants del sexe en la poesia estellesiana amb les manifestacions d'art plàstic i dramàtic més avançades i provocadores contemporànies de la seua lírica. D'altra banda, constatarà

les coincidències amb la concepció poètica de T. S. Eliot, bé siga per la universalitat de la quotidianitat o bé per la concepció holística del cànon literari occidental.

Jordi Oviedo ha realitzat recentment la tasca de catalogació de l'arxiu privat de Vicent Andrés Estellés. La contribució d'Oviedo a aquest volum («*Us diré els noms que duïen el canelobre encés...*» Els noms propis en els documents dels anys 50 i 60 a l'arxiu Vicent Andrés Estellés») consisteix a mostrar els antropònims apareguts en els poemaris estellesians escrits durant els anys 50 i 60, a partir dels quals extreu algunes reflexions com ara la consideració d'Isabel com el nom propi femení essencial en l'obra d'Estellés.

«Estellés en anglès: *nights that make the night or a shot in the dark*», de Daniel P. Grau, és una reflexió sobre les traduccions existents de la lírica d'Estellés. Aquest traductor i professor constata la qualitat millorable de les traduccions fetes a l'anglès i la necessitat, per a les traduccions futures, «d'estructurar-les a partir d'un fil temàtic concret» i no com un compendi inconnex i poc intuïtiu, com fins ara s'ha fet.

El capítol que proposa Ernest Farrés («En deute amb Estellés») naix de les entrevistes amb vuit poetes catalanoparlants nascuts als anys 70 on reflexionen —de manera molt suggerent— a propòsit de la influència que ha tingut en la seua escriptura la lectura d'Estellés. En el darrer sentit d'intertextualitat en termes de Harold Bloom o la incomoditat de la influència literària i les contradiccions que aquesta suscita, Eduard Carmona («Vicent Andrés Estellés, el pare que cal matar») destaca el paral·lelisme entre la parella Pablo Neruda i Matilde Urrutia i la de Vicent Andrés Estellés amb la seua esposa Isabel Lorente. Altrament, Carmona alerta els poetes «post-estellesians» de com una influència mal digerida pot esdevenir un «corcò» poètic.

No cal dir que aquest volum quedarà com una de les obres indispensables per a entendre les claus del poeta de Burjassot, en el camí que iniciaren revistes com *Lletra de Canvi* (1982) i *L'aiguadolç* (1989 i 2003) en els anys 80 amb els seus monogràfics dedicats a Vicent Andrés Estellés i que ha continuat des de les universitats valencianes amb publicacions com el llibre de Ferran Carbó *Com un vers mai no escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys 50* (2009) i els volums col·lectius *Vicent Andrés Estellés* (F. Carbó, E. Balaguer & L. Meseguer 2004) i *Opera Estellesiana: per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés* (V. Salvador, A. Piquer & D. Grau 2010), entre d'altres títols.

Pel que fa a les aportacions d'aquest monogràfic al tema estellesià, destaquem els primers estudis sobre el poemari en castellà *Primera Soledad*, entès com una obra clau que desvela algunes de les angoixes més íntimes del poeta. A més, hem subratllat

el valor de l'índex d'abreviatures dels noms de tots els poemaris inclòs per Lluís Roda amb ànim d'unificació de la nomenclatura en les investigacions sobre l'obra poètica d'Estellés (pp. 297-305). Tanmateix, potser hauria estat recomanable tenir en compte de manera explícita el sistema de citació practicat pels especialistes en Estellés en estudis previs a aquest. S'albira també un interès, encetat per Ernest Farrés, per determinar la influència de la poesia del del Burjassot en una nova generació de poetes en català nascuts als anys setanta. Finalment, en aquest monogràfic apareix un nou nivell, de caràcter metacrític en l'estudi del poeta, com són les reflexions crítiques sobre anàlisis prèvies de l'obra estellesiana, fet que constata certa maduresa i interconnexió entre els seus estudiosos, la qual sempre esdevé enriquidora.

AINA MONFERRER PALMER
Universitat Jaume I

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CALVO, Amador (2007) «Le référentiel et l'intertextualité dans l'oeuvre poétique de Vicent Andrés Estellés», tesi presentada a la Universitat de Paris VIII el 2007. [<http://www.bu.univ-paris8.fr/web/collections/theses/CalvoRamonThese.pdf>]
- CARBÓ, F. (2009) *Com un vers mai no escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CARBÓ, F., E. BALAGUER & L. MEBEGUER, eds. (2004) *Vicent Andrés Estellés*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- FERRANDO, F. (1999) *Die «Horacianes» von Vicent Andrés Estellés. Literatur und Politik im València der 60er Jahre*, Frankfurt, Vervuert.
- L'Aiguadolç. Revista de Literatura* (1989) núm. 8, «Monogràfic sobre Vicent Andrés Estellés», Dénia, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
- (2003) núm. 28-29, «Monogràfic sobre Vicent Andrés Estellés», Dénia, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta.
- Lletres de canvi. Revista de Literatura* (1982) núm. 7, «Dossier: Vicent Andrés Estellés», València.
- Reduccions. Revista de Poesia* (2011), núm. 98-99, «Monogràfic sobre Vicent Andrés Estellés», Vic, Universitat de Vic.

SALVADOR, V., A. PIQUER & D. PÉREZ GRAU, eds. (2010) *Opera estellesiana. Per a una edició crítica de Vicent Andrés Estellés*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

Vicent-Josep Escartí, *Jaume Bleda i l'expulsió dels moriscos valencians*, València, Fundació Bancaixa, 2009, 333 pp. il·ls. b/n.

En el context del quatre-cents aniversari del bandejament dels moriscos valencians (1609) i de la repoblació subsegüent —plasmada en tot un seguit de cartes de poblament signades majoritàriament el 1611— la Fundació Bancaixa trau a la llum una reedició parcial del llibre del dominicà d'Algemés fra Jaume Bleda *Corónica de los moros de España*, publicada per primera vegada a València el 1618. El patracol de Bleda, sencer, és d'una considerable extensió —més de mil cent pàgines— i, per a aquesta ocasió, se n'ha editat tan sols el llibre vuitè, *De la justa y general expulsión de los moriscos de España, executada por mandado del cathólico rey don Felipe III, el último y supremo conquistador de los moros de España, gran libertador y salud de sus reynos*, el qual, per altra banda, presenta en l'edició original una portadeta pròpia que, com assenyala Vicent-Josep Escartí, autor de l'estudi, li atorga una personalitat genuïna i fa pensar si no existiria el projecte de traure-la a llum separatament. Una portadeta, per altra banda, plenament barroca i farcida d'al·lusions a la guerra contra els musulmans —les figures de sant Jaume combatent els sarraïns i del papa Calixt III, animador de la croada contra els turcs i alliberador de Belgrad— i d'al·legories antiterètiques entre les quals abunden les referències a l'orde dominicà en què milità l'autor —les imatges de sant Domènec i sant Lluís Beltran, així com un bou, al·lusió a la profecia de sant Vicent Ferrer «l'any nou / donarà gran bram lo bou». ¹ Al·legories que, per si no quedaven prou paleses, el mateix autor s'ocupà d'explicar en el llibre, si més no aquelles que considerarà més importants o difícils de capir.

Sens dubte, la part que ara s'edita és la que té un interès més viu de tota l'obra, ja que Bleda fou testimoni de primera mà dels fets de l'expulsió i encara, si s'han de

1. La profecia de sant Vicent es considerava al·lusiva a la casa de Borja, de la qual isqué el papa Calixt III. En el gravat que ens ocupa, el bou apareix carregat amb una banda de sable —el color negre heràldic—, armes de la casa Sandoval, a la qual pertanyia el duc de Lerma, marquès de Dénia, gran privat del rei Felip II (III de Castella), nét per sa mare del sant duc Francesc de Borja i al qual va dedicada l'obra.